

ИВАН Б. ПОПОВИЋ

UDK 911.3:711.3

ОСНОВНЕ ОДЛИКЕ ВИКЕНД ИЗГРАДЊЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ ВЕЛИКО ГРАДИШТЕ

Пре деценију и по први пут је обрађивана викенд градња на територији комуне Велико Градиште. Са изградњом хидроелектране „Бердал”¹ I дошло је до успора дунавских вода те се осећала потреба трајног хидротехничко-урбанистичког уређења Дунавског приобаља. Наиме, гећ тада су, градиштанска општинска управа и Одељење за туризам ове хидроелектране — наручили израду Генералног урбанистичког плана викенд насеља „Багремар” (1). На основу прихваћеног „урбанистичког програма града Великог Градишта” (2, 1444) исти план је дефинитивно урађен средином 1971. и, уз извесне измене и допуне — усвојен 2. јула 1973. године.

Десетак година касније, односно 1981. године започете су, а у три наредне године напоре до су и рађене две веће студије (*Група аутора*, 1984. и *Група аутора*, 1985) о овом делу Подунавља. И док се у једној (*Концепција дугорочног развоја Подунавског региона до 2000. године*) указује на Сребрно језеро као и на изузетну погодност за развој туризма (3), дотле се у другој (*Регионални просторни план Подунавске регионалне заједнице до 2000. године*) наводи да би требало „да се дунавско приобаље инфраструктурно све интензивније користи” (4, 69) посредством стационарног и викенд (излетничког) туризма у зони Великог Градишта и Голупца. Највероватније да је оваква констатација¹ непосредно изведена на бази већ постојеће викенд изградње која се просторно уобличила уз приобални појас Сребрног језера у Градиштанској и Дунава у Голубачкој комуну.

Имајући у виду тако уобличену, а у науци још увек непознату викенд градњу, усредсредили смо нашу пажњу на испитивање њених обележја. Учињено је то и због сагледавања географске стварности за потребе просторног планирања на подручју Сребрног језера.

¹ Иако се у скраћеним верзијама оба пројекта (3; 4) нигде не помиње викенд градња, ипак се сматра да је она обухваћена самим појмом излетничког туризма.

ГЕОГРАФСКА ЛОКАЦИЈА ВИКЕНД ИЗГРАДЊЕ

Одмах треба напоменути да ова викенд градње није смештена дуж саобраћајница као што је то случај са ибарском магистралом северно од Степојевца или авалским друмом између Раље и Буринаца. Она се не налази у сеоким насељима иако је претежно на њиховим атарима. Викенд изградња није лоцирана ни у тзв. ивичној зони Великог Градишта, пошто је најближе викенд насеље „Багремар“ удаљено 3 km од његове периферије. Мада је нешто удаљенија (4,6 km) и викенд насеобина „Рударево“ има приградски положај. То није случај са другим локалитетима викенд градње, јер су они удаљенији од града. Најудаљенија је викенд насеобина „Рам“, с обзиром да је у приобаљу Дунава и на пади нама ниског побрђа (Горица, 282 m): Од града је удаљена 28,5 km па није ни у његовој даљој околини. Произлази да је викенд изградња *претежно смештена у ближој околини Великог Градишта (Ск. 1)*. Па пошто се у ближој околини града распростире ранији рукавац Дунава („Кисиљевски Дунавац“), а сада познато Сребрно језеро викенд изградња се углавном концентрисала у *природним амбијентима његовог приобалног појаса*.²

Повезано саобраћајницама са даљом околином, Сребрно језеро је постало врло приступачно градским насељима Подунавља. Отуда се оцењује да викенд градња има повољан саобраћајни положај. Томе погодује и непосредна близина туристички токова који се одвијају Ђердапском магистралом кроз Подунавље. Међутим, викенд насеобина „Рам“ је у доста удаљеном, северозападном, делу општинске територије, те је теже доступна са ове магистрале а тиме и из градова Подунавља. Зато се сматра да она има мање повољан саобраћајни положај у односу на локалитете викенд градње око Сребрног језера.

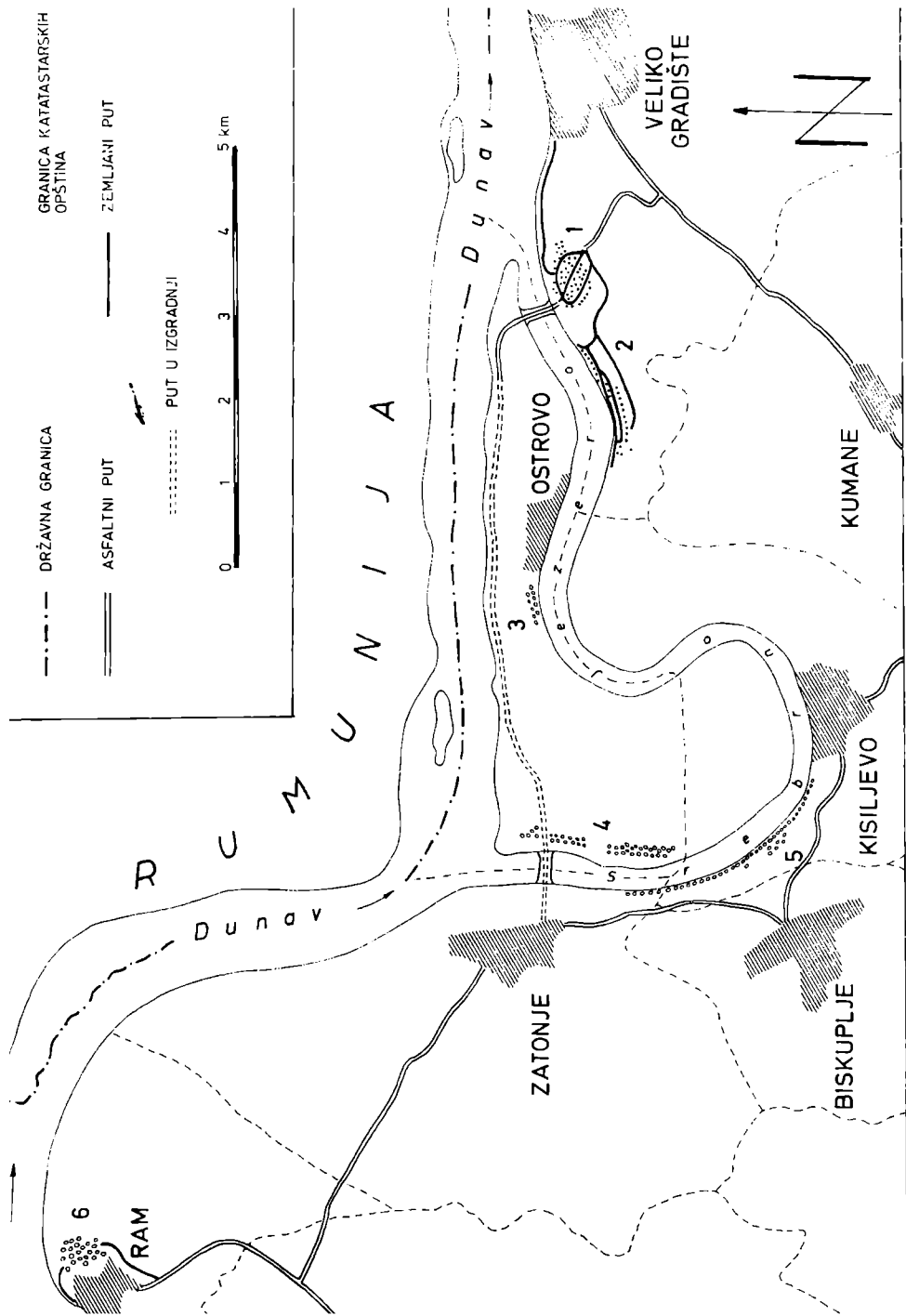
ФАКТОРИ АКТИВИРАЊА И РАЗВОЈА ВИКЕНД ИЗГРАДЊЕ

Пошто се образовало још пре 17 година, као вештачко језеро, овај рукавац Дунава („Кисиљевски Дунавац“) је са околним простором представљао атрактиван туристички мотив. Једновремено је био, а сада је главни рекреативно-купалишни објект ове комуне и ширих простора. То је узроковано и извесним климатским погодностима. Заправо, водене масе Дунава и језера донекле снижавају високе летње температуре, те се тако стварају врло повољни рекреативни услови. Угодном боравку погодује и приобална шумска вегетација, јер је њоме ублажено дејство кошава и других ветрова који се овде чешће појављују.

Оваква природна средина „локренула“ је радне људе да ту подижу зграде за одмор и рекреацију. Међутим, колико год је такав *природни амбијент* утицао на лоцирање викенд изградње, скоро исто толико су и *друштвени фактори* допринели њеном просторном уобличавању око Сребрног језера.

---

² Ширина приобалног појаса Сребрног језера се различито третира, а овде је уважена њена уобичајена дистанца од 250 м.

Ск. 1. — Просторни размештај различите викенд изградња (викенд насеља и пет викенд насеобина) на територији комуне Велико Градиште.

1 — Викенд насеље „Багремар“; 2 — Викенд насеобина „Рударево“; 3 — Викенд насеобина „Раваница“; 4 — Викенд насеобина „Калиновцић“; 5 — Викенд насеобина „Калиновац“ и 6 — Викенд насеобина „Рам“

Средином 1966. године извршена је размена земљишних поседа између Пољопривредно-индустријског комбината и Казнено-поправног дома „Забела”. Управо, према ондашњим друштвеним интенцијама, Комбинат је уступио „Забели” плодно земљиште у околини Пожаревца и Рама, а од ње је преузео нископродуктивне терене у деловима катастарских општина Кисиљево, Острво и Велико Градиште. О таквом друштвеном земљишту старала се Скупштина општине Велико Градиште само у оквиру истоимене катастарске општине. На суседном атару села Острова, овакво земљиште је предато на располагање Месној заједници. Ипак у власништву Комбината је остао мањи део земљишта у катастарској општини Кисиљево. Тако је Комбинат, уз висококвалитетно земљиште — располагао и са овим деградираним теренима на западној страни садашњег Сребрног језера. Поред овог лошијег земљишта ту су се налазиле и знатно плодније површине у приватном поседу.

У то време се размишљало и о физичком „раздвајању” поменутог Дунавца, од Дунава због уклањања нежељених последица изградње хидроелектране „Бердап”. Имајући у виду значај таквог вештачког језера за туристичка кретања овог краја, још крајем 1967. године општинска управа је „решила да Туристичком савезу препусти развој туризма у комуни” (5).

Већ средином наредне године, односно у време започетог (обостраног) преграђивања Дунавца, исти савез постаје власник претежно деградираних земљишних поседа на којима је претходно газдовала ова општинска управа. Ови терени се убрзо опремају напре основном инфраструктуром (водоводном мрежом и далеководима електричне енергије), а потом и са приступним путевима који се убрзо и модернизују тако што се застиру асфалтом (5).

Опремљени искључиво друштвеним средствима, они постају врло привлачни за подизање викенд објеката, па је и донета одлука да се изврши њихова парцелизација за ту сврху. Услед тога је „већ на пролеће 1970. године отпочела и њихова продаја” (5, 2) у оквиру поменутог локалитета „Багремар”. И следећих неколико година владало је приметно интересовање за тако формиране викенд плацеве. Зато је и схватљиво што је — до почетка 1972. године, у првом контингенту „продато чак 40 парцела” (5). Тако интензивној викенд изградњи је погодновало и олакшано прикупљање³ грађевинско-техничких услова за легално подизање викенд објеката. Дакле, друштвени чиниоци су били главни узрок настанка и даљег просторног уобличавања викенд изградње на локалитету „Багремар”. На тај начин остварена грађња кућа за одмор и рекреацију представља по нашем мишљењу — редак пример легалне и плански усмерене викенд изградње у ужој Србији.

И на атару села Острова развијао се унеколико сличан процес погледу отуђења друштвеног земљишта. Заправо, скоро истовремено је одлучено да се, због потреба ове Месне заједнице, изврши парцелизација таквог земљишта лошијег квалитета. Пошто је реч о друштвено неискоришћеним песковитим пашњацима, исти су, по обављеним формалностима, испарцелисани, нешто доцније, искључиво ради продаје за потребе викенд изградње. Иако нису биле опремљене елементарном инфраструктуром, тако издељене парцеле су постале врло тражене. Понај-

више су продаване у локалитетима „Калиновчић I” и „Калиновчић II”, а нешто мање на локацији близу села — „Раваница”. На купљеним парцелама спонтано су подизани викенд објекти, а од добијених средстава ова Месна заједница је саградила велики задружни дом, што је и био крајњи циљ наведене купопродаје земљишта у друштвеном поседу.

Сл. 1. — Изглед првоподигнутих објеката за одмор и рекреацију у северном делу викенд насеља „Багремар” (Снимио: И. Б. Поповић, 19. марта 1987. године)

Сагласно одлуци Скупштине општине Велико Градиште да се — уз накнаду, деградирано друштвено земљиште може уступити појединцима искључиво ради викенд изградње (6) назначени Комбинат је такве терене најпре испарцелисао, а потом их продавао будућим власницима викенд објеката. У односу на назначене локације, та куповина је реализована углавном на супротној страни Сребрног језера, а започела је и све више се ширила дуж западне обале језера — тј. на локалитету „Калиновац”. Осим друштвеног земљишта у оквиру овог локалитета је продаван и приватни посед. Исте парцеле су куповане у мањем броју и то претежно у атару села Затоња.

Исти процес се развијао и у непосредној околини села Рама, односно на северним падинама Горице (282 m). И тамо је извршена парцелизација нископродуктивног друштвеног земљишта, па је тако потенциран откуп плацева искључиво ради изградње кућа за одмор и рекреацију.

³ Грађевинско-технички услови викенд изградње су прикупљани без потешкоћа (5), пошто су већином обезбеђивани још у садржају купо-продајних уговора, који су се односили на парцеле друштвеног (нископродуктивног) поседа.

цију. Ту је повремено било и продаје приватног поседа на знатно мањим површинама. Као и у поменутој викенд изградњи („Раваница”, „Калиновчић I”, „Калиновчић II” и „Калиновац”) тако су и овде *викенд плацеви били без инфраструктуре*. Изостала је њихова опремљеност инфраструктуром, јер за то друштвена заједница није располагала потребним средствима. То је донекле надокнађено извесним ангажовањем финансијских средстава појединаца. Улагање приватних средстава погодовало је инфраструктурном снабдевању викенд објеката на откупљеном друштвеном поседу. Њихово постојање је претежно легализовано олакшаним добијањем грађевинско-техничких услова градње, те је и на овај начин друштво утицало на развој викенд изградње.

Међутим, инфраструктурна опремљеност је најмања у викенд изградњи „Рударево”. Ту је било земљиште искључиво у приватној својини, па је оно продавано по вишим откупним ценама. Тако су се умањила средства будућих „викендаша” и услед тога није се улагало у инфраструктуру ове викенд градње. Она је стога *индентична са многим викенд насеобинама у ужој Србији*, пошто су овакви случајеви викенд изградње врло чести.

Из изложеног произлази да је викенд изградња у оквиру територије Градиштанске општине присутна на шест локација: *Рударево, Калиновац, Калиновчић (Калиновчић I, Калиновчић II), Раваница, Рам и Багремар*. На њима је викенд изградња *неравномерно заступљена* не само по броју саграђених викенд објеката већ и у погледу парцела и укупно заузетих површина, што је и изложено у следећој табели.

Таб. 1. — Број викенд објеката, парцела и укупно заузетих површина по локалитетима на територији Великоградиштанске комуне у 1986. години (5)

Локалитети викенд градње	Викенд објекти		Парцеле		Заузета површина	
	број	%	Број	%	Број	% у арима
Багремар	103	29,34	118	31,55	573,15	37,46
Калиновац*	74	21,8	80	21,39	280,00	18,29
Рам*	70	19,94	72	19,25	261,91	17,11
Рударево	54	15,39	57	15,24	214,00	13,99
Раваница*	26	7,41	25	6,68	101,78	6,65
Калиновчић (I и II)*	24	6,84	22	5,89	99,52	6,50
Укупно	351	100,00	374	100,00	1530,36	100,00

* За ове викенд насеобине није узимано у обзир испарцелисано земљиште које је откупљено од приватног поседа. На основу штурих података може се само претпоставити колики је број таквих парцела и колику површину оне заузимају. Њихова поуздана регистрација не постоји, јер су такви купо-продајни односи још увек изван посебне друштвене контроле.

Из ове табеле се уочава да *викенд изградња обухвата око 15 ха и 30 ари*. То није коначна величина земљишта која је под *викенд изградњом* у овој комүни, јер *још увек не постоји прецизна службена*

евиденција за величину приватног поседа на коме су саграђене куће за одмор и рекреацију. Он је запоседнут у знатно мањој мери од друштвеног земљишта, те се „оцењује да је око 3,5 ха приватног земљишта обухваћено викенд објектима” (5). На величину приватног земљишта треба се осврнути и због тога што она није подједнака у четири локалитета викенд изградње — Калиновчић (Калиновчић I и Калиновчић II), Раваница, Калиновац и Рам. Од њих се издваја викенд прадња у Рудареву, јер је иста у целости на површини приватног поседа чија се величина зна (5). Интересантно је да су плацеви на приватном земљишту у величини од 25 ари, али има и таквих чија површина не прелази 1,5 ар (5). Екстремне величине викенд парцела су заступљене свуда, а понајвише их има у Рудареву с обзиром да су ту куповане према различитом нахођењу „викендаша”.

ФУНКЦИОНИСАЊЕ ВИКЕНД ОБЈЕКТА

Постојећи викенд објекти ове општине намењени су за одмор и рекреацију, те је и њихово коришћење у зависности од задовољавања одређених потреба са тог становишта. То значи да им се функција обично исказује кроз *дводневни или тродневни боравак* „викендаша” односно у времену скраћеног или продуженог викенда (13; 14). Најчешће се то догађа у летњем периоду године, док је о осталим „викендима” знатно ређе (5; 8). Заправо, снежне падавине зими, а дуготрајне и обилне кише у пролеће и јесени приметно смањују фреквенцију боравка и у викенд објектима ове комуне (5).

Овде ваља напоменути и то да је у последњим годинама запажено да се у тим објектима за одмор и рекреацију *борави и током годишњих одмора* њихових власника, чему је један од узрока економска криза друштва (5).

Увези са функционисањем викенд објеката уочена је и појава, која се сусреће и у другим викенд насеобинама и истосмисленим насељима Србије. Додуше она је на територији ове комуне још увек у зачетку, али је треба макар поменути због њеног могућег развоја у будућем времену. Реч је о *спорадичном прерастању појединих викенд објеката у стално настањене зграде*. Тако, већ сада их је седам у „Багремару”, док у другим викенд насеобинама постоје само по два-три објекта која су стално настањена (5).

Вероватно ће се овај процес и наставити, при чему ће највећи део стално настањених бити из већих урбано-индустријских центара и других градова. Међу њима се убраја Београд, јер је у њему стално место пребивалишта око половине (47,8%) поменутих власника кућа за одмор и рекреацију. Потом следи Пожаревац са 29,6% па тек затим Велико Градиште са 13,9% ових власника (5). Преостали број (8,7%) власника викенд објеката стално је настањен у другим мањим местима. Ова насеља су понајчешће из ближе и даље околине Великог Градишта. У њима није проблематичан стамбени простор као у великим градовима, услед изразите градње великих кућа за стално становање. Зато је и схватљиво што у њима стално бораве власници малих, монтажних, викенд објеката (5), смештених у овој комүни.

ИНФРАСТРУКТУРНА ОПРЕМЉЕНОСТ ВИКЕНД НАСЕЉА И НАСЕОБИНА

Као и код друге, тако је и код ове викенд изградње инфраструктурна опремљеност схваћена као основна претпоставка прикладне урбанизације простора. Па, пошто је уобичајено да се таква инфраструктурна опремљеност дели на три фундаментална састојка (саставна дела) и за ову „викенд урбанизацију“ је тако учењено са постојећом инфраструктуром.

Први састојак њене инфраструктурне опремљености чини саобраћајна мрежа. У питању су путеви којима се може путничким возилима прићи викенд плацевима а тиме и изграђеним објектима. Различити су то путеви, почев од оних са асфалтним застором па до таквих који представљају „нешто шире стазе просечене кроз шуму“ (1, 10). За већину локалитета асфалтни путеви су главне саобраћајнице, док су земљани пролази само њихови бочни одвојци, односно кракови.

Други састојак њене инфраструктурне опремљености представља мрежа снабдевања и растерећења места тј. локалитета. Отуда је и уобичајено да са таква инфраструктура дели на примарну и секундарну инфраструктурну мрежу. Оба елемента примарне мреже једино имају викенд градња у Багремару, јер је она у потпуности опремљена водоводом и електро мрежом. У осталим локацијама викенд изградње допремање електро инсталација је препуштено индивидуалној иницијативи „викендаша“. То изискује извесна улагања, те је разумљиво што се у многим викенд објектима користе јефтине извори енергије (углавном дрво). На другој страни, располагање водом за пиће и друге потребе остварено је посредством појединачних механичких црпици (пумпи) на ручни погон. Оне су присутне скоро на сваком викенд плацу, па се ту снабдевање водом врши бесплатно и у задовољавајућој количини.

Исти случај је и са елементима секундарне инфраструктурне мреже. Са локалних депонија обавља се повремено одношење смећа једино у Багремару. На другим се локацијама ту и тамо неконтролисано загађује животна средина, сем у случајевима индивидуалног уклањања шута и другог отпадног материјала. Одговарајуће решење за канализацију чене прописно урађене септичке јаме само у Багремару. На осталим локалитетима викенд градње копане су углавном плитке и, најчешће, необлагане wc-јаме.

Трећи састојак инфраструктурне опремљености градиштанске викенд изградње су објекти за масовни спорт и рекреацију. Сребрно језеро са пробалним појасом је купалишно-рекреативни објект и због тога замењује индивидуалне купалишне објекте — базене, који су грађени у ту сврху у другим викенд локацијама Србије.

Дакле, већена изградња ове комуне је врло слабо опремљена инфраструктуром. Само је у Багремару присутна скоро потпуна инфраструктурна опремљеност, док се у осталим локацијама остварује по нахођењу власника викенд објеката.

МОРФОТИПОЛОШКА ПОДЕЉЕНОСТ ВИКЕНД НАСЕЉА И НАСЕОБИНА

Уколико се познају изложене инфраструктурне ознаке могуће је уочити разлике између организоване и неорганизоване инфраструктурне опремљености викенд градње тј. периодично или повремено коришћених објеката. Тако се исказује нижи и виши степен урбаног функционисања просторно уобличене викенд изградње. Према овоме, *нижи степен* одговара викенд насеобинама, а *виши је представљен викенд на сељима*. У својим теоретским поставкама о периодично и повремено обитаваним објектима у туристичке сврхе на то је најпре указао *Б. Којић* (1966, 1980).

Сл. 2. — Линијско пружање најкасније изграђених зграда за одмор и рекреацију у јужном делу викенд насеља „Багремар“ (Снимано: *И. Б. Поповић*, 20. марта 1987. године)

Касније је на томе стално инсистирао и *М. М. Костић* (1967 — 1968), али само ако се стави у питању прилично студиозно третирање викенд изградње. Тачније, овим се налаже разматрање објеката за одмор и рекреацију као конститутивних елемената већ уобличених и истосмислених насеобина у различитим просторима.

Значи, реч је на једној страни, о *друштвено организованом спровођењу инфраструктурног опремања периодично* (понајчешће о викенду) и повремено коришћених објеката у циљу задовољавања рекреативно-одмаралишних потреба радних људи. На другој страни, у овој комуни је присутно и *неорганизовано* (углавном преко индивидуалне иницијативе) спровођење примитивнијих инфраструктурних инсталација на истона-

Ск. 2. — Просторни распоред, изграђених и полусаграђених, викенд објеката и постојећих плацева у викенд насељу „Багремар“ (Стање сргдином 1987. године)

1 — Викенд плац са изграђеним објектом за одмор и рекреацију; 2 — Викенд плац са полусаграђеним објектом за одмор и рекреацију и 3 — Плац без викенд објекта

менским објектима. Са тог становишта се издваја право викенд насеље „Багремар” и пет викенд насеобина: „Раваница”, „Калиновчић” (Калиновчић I и Калиновчић II), „Калиновац”, „Рам” и „Рударево”. Према томе, на територији ове комуне је уочљива најбитнија разлика између насеља и викенд насеобине на другој страни. Таква разлика се и овде манифестује у облику реализације садржаја инфраструктуре викенд насеља и насеобина.

У свим викенд насеобинама и у викенд насељу „Багремар” су новосаграђени *викенд објекти*, који чине обележје целе викенд изградње, без обзира да ли су подизани не само на бесправан или правно заснован, већ и на плански или спонтани (па чак и стихијски) начин. С обзиром на то викенд насеље „Багремар” се одликује плански легализованом викенд градњом. Међутим, по викенд насеобинама временом су спонтано били све заступљенији бесправно саграђени викенд објекти. Они су у толикој мери присутни да *бројчано доминирају над легално саграђеним објектима за одмор и рекреацију*.

Напокон, судећи према просторној дистрибуцији викенд објеката може се нагласити да је на територији ове општине изражен збијен и полузбијен тип викенд изградње. Тачније, у питању су биле скоро исте понуде релативно заравњених терена, те ту парцеле нису међусобно удаљене. Оне су једна поред друге нарочито на некадашњем друштвеном земљишту. Услед тога је и размештај викенд објеката збијеног типа. Али, таква ситуација није и на плацевима што су „лоцирани” на ранијем приватном поседу. Ту није само била различитија понуда земљишта, већ и сопствено нахођење „будућих викендаша” при куповини плацева. Зато су „индивидуални плачеви” понајчешће међусобно развојени, а то условљава полузбијени тип распореда њихових викенд објеката. Овакву размештеност „викенд” зграда означава њихово непланско и углавном бесправно подизање.

Како је у „Багремару” била испланирана градња викенд објеката искључиво на „окупљеним” парцелама друштвеног земљишта (Ск. 2), за њега је особен планско збијени тип викенд изградње (11). Међутим, у викенд насеобинама су претежно у питању „стихијски и дивље” саграђени викенд објекти. Они су на међусобно дистанцираним плацевима приватног али и на груписаним парцелама друштвеног поседа. Због тога им је и викенд изградња са двојаком просторном физиономијом. Тако је она у целисти спонтано полузбијеног типа једино у викенд насеобини „Рударево” (9). Са спонтано збијено-полузбијеним типом викенд градње карактеришту се викенд насеобине „Раваница”, „Калиновчић (Калиновчић I и Калиновчић II), „Калиновац”, и „Рам”, јер су ту — као што је и речено, присутне и откупљене парцеле на нископродуктивном друштвеном земљишту.

Узимајући у обзир ове основне морфотиполошке црте великоградштанске викенд градње треба навести да се на њене викенд насеобине и једној викенд насеље односе и, ниже наведене, одреднице са друштвеногеографског аспекта.

Викенд насеље „Багремар” представља *плански збијени тип легалне приградске викенд градње* на посебно атрактивном локалитету, тј. не посредно уз југоисточну ивицу приобалног појаса Сребрног језера.

Викенд насеобина „Рударево“ чини спонтани углавном полузбијени тип бесправне приградске викенд изградње такође на атрактивном локалитету, смештеном у приобалном појасу Сребрног језера.

Викенд насеобине „Раваница“, „Калиновац“ и „Калиновчић“ („Калиновчић I и Калиновчић II“) представљају углавном спонтани збијено-полузбијени тип бесправне викенд градње на посебно атрактивним локалитетима, односно просторима у и поред приобалног појаса Сребрног језера.

Сл. 3. — Залеђена површина Сребрног језера у другом и бесправно саграђен „обалски“ објекат, са делом окупнице, у викенд насеобини „Рударево“ у првом плану (Снимано:

Иван Б. Поповић,

Викенд насеобина „Рам“ је претежно спонтани збијено-полузбијени тип бесправне викенд изградње на привлачном локалитету (северне падине брда Горице) у приобаљу Дунава и на највећој удаљености од Великог Градишта.

Оваква друштвеногеографска одређеност односно морфо-типолошка издељеност викенд градње ове комуне налаже и различито приступање у третирању таквих насеобина и насеља у даљем простору планирању овог дела њене територије тј. приобалног подручја Сребрног језера и једног дела приобаља Дунава. Притом се, свакако, мора имати у виду чињеница да је — баш у тим просторима, подизање разноликих викенд објеката узроковало трајне измене начина искоришћавања нископродуктивног земљишта, које је и раније било од мале користи за пољопривредну обраду (9; 11). И онда је ово узето у обзир, те су назначени простори могли да буду намењени развоју викенд туризма.

ВИКЕНД ИЗГРАДЊА КАО ПРОСТОРНА ПОЈАВА

Површина углавном (ранијег) друштвеног земљишта, ове општине, подељена је на 374 викенд парцела. Њихова просечна величина износи 4,36 ара и она је приближно једнака површини (5,0 ари) највећег броја плацева који су се образовали на таквом поседу (5).

Викенд парцеле су на поменутиим локалитетима у неједнаком броју а на њима се налази укупно 351 викенд објекат. Пошто су у питању земљишни поседи ваља одмах нагасити да је са викенд изградњом дошло до *трајних промена у начину њиховог коришћења*. Деградирана и ту и тамо запарложена земљишта слабог бонитета култивисана су или се култивишу на окућницама викенд објеката. У томе се огледа једна *просторна компонента* викенд изградње. Осим тога, са подизањем викенд објеката, мењају се умногоме и просторне визуре третираних локација. Тако у Багремару а и у осталим локацијама, уместо шумских састојина са закржљалом приземном вегетацијом сада су у простору различито размештени многи викенд објекти. Физиономија простора се још више мења уколико се ови објекти простиру полукружно или су поређани у цик-цак линији. Претходно је изложено да би се сагледала и *друга компонента* елементарног појма викенд изградње као просторне појаве. Таква појава је саставни део географске стварности ове комуне, па је треба уважавати при просторном планирању приобалног појаса Сребрног језера.

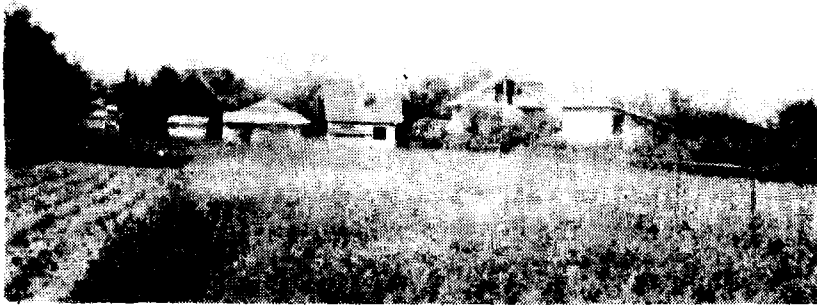
ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВА ВИКЕНД ИЗГРАДЊЕ

Као и свака просторна појава тако је и викенд градња узроковала одређене друштвене проблеме. За ову прилику се издавају само два најважнија. Први се односи на приметну приватизацију општег народног добра — обале Сребрног језера а други је у вези са неконтролисаним ширењем непланске неправне викенд градње у овом делу општинске територије, односно његовог подручја.

Подизани углавном у близини Сребрног језера викенд објекти су, просторним распоредом — на потребном удаљењу (преко 250 m) од језерске обале (5) само у викенд насељу „Багремар”. И док је овде њихова градња била под строжијом контролом друштва, дотле је на другим локацијама настајала без поштовања прописаних грађевинско-техничких услова надлежних органа. Притом је дошло не само до *неконтролисаних девастације заштитног шумског појаса* у језерском приобаљу, него и до *спорадичног уништавања природног изгледа његових обала*.

Захваљујући допуштеној куповини приватног земљишта и у приобалном појасу неки су успели да саграде викенд објекте и на обали Сребрног језера. Такво незаконито присвајање обале присутно је скоро у свим викенд насеобинама. Али, ипак је највише „обалских” викенд здања лоцирано у простору викенд насеобине „Рударево”. Тамо су се и могла очекивати у толиком броју, пошто се ту приватни посед пружа до обалског одсека Сребрног језера. У питању су поглавито монтажни

викенд објекти малих димензија. „Окућнице“ су им мањим делом и на обалском одсеку, па су тако у „дориру“ са језерском водом. Чак седам објеката „постављено је“ на том одсеку, који је, као *опште народно добро* — у одређеној мери *приватизован* (8). Он је ту и естетски нарушен, како због њихове неумесне локације тако и услед одсуства устаљене обалске физиономије кроз непосредни природни контакт језерске воде са њим.

Сл. 4. — Обрађени приватни посед у првом и просторна физиономија „збијених“ објеката у викенд насеобини „Калиновац“ у другом плану (Сним и о И. Б. Поповић, 26. јуна 1987. године)

Треба нагласити и то да су власници ових викенд објеката углавном стално настањени у Великом Градишту, те би морали да раде они општински органи у чијој је надлежности трајно уклањање „обалских“ викенд објеката. Дакле, треба уклонити такве викенд објекте и, једновремено, *трајно забранити сваколику градњу на приватном поседу не само у приобалном појасу Сребрног језера већ и поред њега.*

Обликом и дужином (око 24 km) Сребрно језеро је постало интересантно и врло привлачно за изградњу „викендица“ и сличних објеката целим својим приобаљем. На то нам непобитно указују околне локације викенд насеља „Багремар“ и пет викенд насеобина. Оне се, изумимајући Рамску која је у приобаљу Дунава — распостире око овог купалишно-рекреативног мотива, а топографски су смештене у приобалном појасу или близу њега. Ваља напоменути да се скоро све викенд насеобине одликују израженим просторним ширењем, јер томе погодује најпре приватно земљиште, подложно купо-продаји, а потом и релативно заравњеност таквих терена (8; 5). Просторно „увећање“ викенд

градње одвија се и са куповином плацева искључиво дуж обала Сребрног језера, а ово је због „приметне тенденције да се викенд објекат постави што ближе воденој површини” (5).

Донедавни масовнији откуп викенд плацева, само од индивидуалних поседника, као и врло брза „дивља” градња објеката избегли су неопходну друштвену контролу, па незадрживо прете да у догледној будућности сасвим „окупирају” Сребрно језеро. Ако се не заустави такав процес макар и административним мерама, неће проћи много времена када ће друштвена заједница „доћи” у ситуацију да решава *много веће проблеме из домена заштите и даљег очувања природне средине* (13) овог лимнолошког објекта.

Уколико се благовремено реагује и притом спречи даље „дивљање” у градњи кућа за одмор и рекреацију створиће се могућност да се трезвеније поступи са коришћењем простора који још увек нису захваћени викенд изградњом. Заправо, по извесним схватањима (5), један део таквих простора требало би „употребити” за градњу одмаралишта радних организација. Разуме се и овде се не сме претерати па дозволити да се ту саградиле велики број одмаралишних објеката. Они би требало да буду заступљени према важећим нормативима, а никако према појединачним намерама да се „њихово подизање обави на рачун ускраћене викенд градње” (5). Вероватно је таквом депласираном схватању допринела и претпоставка да ће подручје Сребрног језера у блиској будућности постати трећи рекреативни центар Србије, после Копаоника и Златибора. Они су друштвеном иницијативом туристички изграђени и инфраструктурно опремљени, па се са пуно разлога и сматрају таквим. Међутим, то се у географској стварности не односи на узани, приобални, појас Сребрног језера, тако да он *не може бити толико подесан за поменуту изградњу већег броја друштвених одмаралишта са пратећом инфраструктуром.*

ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

Као и у другим деловима Србије тако је и на подручју општине Велико Градиште заступљена врло различита викенд изградња. Она је смештена не само на релативно заравњеним теренима око Сребрног језера већ и на приобалном побрђу Дунава. Образована је у савременом периоду, те сада чини главну просторну појаву на овом делу територије градиштанске комуне.

У просторном уобличавању викенд градње суделовали су природни (атрактивност овог вештачког језера) и друштвени фактори. Ови други су имали приметан утицај нарочито код организованог закупа викенд плацева на друштвеном земљишту знатно слабијег бонитета. Овакви плацеви су били инфраструктурно опремљени и у томе су се разликовали од парцела које су куповане без пратеће инфраструктуре. Такве парцеле су неједнаке величине и смештене су искључиво на приватном поседу знатно бољег квалитета.

Иако су заступљене на мањој укупној површини оне су присутне у свим викенд насеобинама ове комуне. Услед одсуства организоване инфраструктурне снабдевености, у насеобинама је постојање ове опреме

зависно од индивидуалних подухвата власника кућа за одмор и рекреацију. Због тога је и територија ове општине осиромашена у инфраструктурној опремљености већег дела викенд насеобина. Њен мањи део је снабдевен инфраструктуром захваљујући организованом деловању друштвених чинилаца. Лоциран је у „Багремару” и чини право викенд насеље на територији ове комуне. Супротно томе, „Рударево” је њена једина викенд насеобина где је углавном заступљен полузбијени тип бесправне викенд градње. И за остале викенд насеобине („Раваница”, „Калиновчић”, „Калиновац” и „Рам”) важе сличне особине, јер оне претежно представљају полузбијено-збијени тип бесправне викенд изградње смештене у околини Великог Градишта и поред села Рама. У овоме се препознаје *морфолошко-типолошка подељеност викенд градње* која се налази на подручју општине Велико Градиште.

И на подручју ове комуне викенд објекти се користе у зависности од „викендашких потреба” за одмором и рекреацијом. У њима се, у новије време, спорадично борави чак и током подишњих одмора њихових власника. Осим тога, већ сада има појава да се у викенд објектима стално обитава, па је могуће очекивати да ће се изврстан део викенд насеља и насеобина преобразити у стално настањена места, лоцирана у подручју Сребрног језера и приобаљу Дунава код села Рама.

Просторним ширењем викенд изградње око Сребрног језера проузроковани су одређени проблеми, који се већ сада морају решавати. Управо, потребно је уклањати „обалске” викенд објекте да би се спречила привитизација обала као општег народног добра која је у току. Уз то, *обуставом даље викенд изградње дуж језерских обала очувала би се природна средина његовог приобаља*. У неким „сачуваним” просторима, тј. у оним који су још увек изван постојеће викенд изградње, могла би да се саграде одмаралишта, али у разумном броју и не на рачун обустављања градње зграда за одмор и рекреацију. Тако ће се умногоме допринети побољшању квалитета живота људи ове комуне и ширих простора.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

1. Група аутора: *Викенд насеље „Багремар”* — Генерални урбанистички план; Рукпис-елаборат (стр. 2—22); Предузеће „Иван Милутиновић” — ПИМ Пројект; Београд; 1971.
2. Група аутора: *Одлука о Генералном урбанистичком плану викенд насеља „Багремар” код Великог Градишта*; Општински службени гласник, бр. 60 (стр. 1444—1447); Републички секретаријат за јавну управу; Београд; 1973.
3. Група аутора: *Концепција дугорочног развоја Подунавског региона до 2000. године*. Скраћени приказ; Браничево, Год. XXXI бр. 2 (стр. 4—8); Културно-просветна заједница општине Пожаревац; Пожаревац; 1985.
4. Група аутора: *Регионални просторни план Подунавске регионалне заједнице до 2000. године* — Скраћени приказ; Браничево, Год. XXXI, бр. 2 (стр. 51—106); Културно-просветна заједница општине Пожаревац; Пожаревац; 1985.

5. Иван Поповић: *Теренске забелешке*: Ручкопис (стр. 1—14); Лична архива рукописа И. Б. Поповића; Београд; 1986, 1987.

6. Одлука о ослобађању пореза на промет непокретности и права за земљиште које је додељено на коришћење; Општински службени гласник, бр. 62/9 (стр. 2—30); Републички завод за јавну управу; Београд; 1982.

7. Бранислав Којић: *Систематизација насеља у Србији*. Прилог методички категоризације савремених насеља; Глас, бр. ССLXVIII књ. 13 (стр. 175—220); Одсеље друштвених наука, Српска академија наука и уметности; Београд; 1966.

8. Иван Поповић: *Записи о многим усменим казивањима др Михајла М. Костића у периоду 1967—1986. године*; Ручкопис (стр. 1—34); Лична архива рукописа И. Б. Поповића; Београд; 1967—1986.

9. Иван Поповић: *Неке просторне карактеристике викенд насеобине „Рударево“ код Великог Градишта*, Прилог проучавању бесправне викенд изградње у Подунављу; Зборник радова, књ. 40 (стр. 235—246); Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ; Београд; 1988.

10. Бранислав Којић: *Значај насеља у простору*, Прилог методологији просторног уређења територија; Глас, бр. СССXIX књ. 21 (стр. 31—39); Одсеље друштвених наука, Српска академија наука и уметности; Београд; 1980.

11. Иван Поповић: *Друштвеногеографске особености викенд насеља „Багремар“ код Великог Градишта*, Прилог подробнијем познавању приградске викенд изградње у Подунављу; Ручкопис (стр. 1—25); Лична архива рукописа И. Б. Поповића; Београд; 1988.

12. Иван Поповић: *О досадашњем планирању туризма у простору југоисточног приобаља Сребрног језера*, Прилог познавању туризма у пограничним комунама Србије; Ручкопис (стр. 1—6); Лична архива рукописа И. Б. Поповића; Београд; 1989.

13. Радован Ршумовић: *Предеоне целине комуне Велико Градиште*; Ручкопис (стр. 1—20); Лични фонд рукописа др Р. Ршумовића; Београд; 1987.

14. Иван Поповић: *Основни концептуални захват географско-туризмолошког проучавања викенд насеобина и истосмислених насеља*; Магистарски рад — ручкопис (стр. 1—135); Архив магистарских радова; Одсек за туризмолошке науке, Природно-математичког факултета; Београд; 1989.

Посебна напомена: У раду нису непосредно наведени подаци који су сакупљени на терену предустрељивошћу појединаца: Миодрага Милутиновића, проф. географије из Великог Градишта, Живанке Миливојевић, геодетс. техничара Општ. геодетске управе, Јелисија Селаковића, председника Туристичког савеза општ. Велико Градиште и Смиље Живковић из Секретаријата за привреду Скупш. општ. Велико Градиште. Аутор се напред поменутима и овим путем најсрдичније захваљује.

Zusammenfassung

Ivan B. Popović

GRUNDERKMALE DES WOCHENENDBAUS IM GEBIET DER GEMEINDE VELIKO GRADIŠTE

In der Einleitung wird auf die Ursachen hingewiesen, welche auf die Erhöhung der Attraktivität des Gestades des Silbernen Sees einwirkten, sowie auf die Verfügungen der Gemeinde von Veliko Gradište, mit welchen die Tätigkeiten an der Errichtung der Häuser für die Erholung und Rekreation angefangen wurde. Nachher wurden die Lokalitäten dargestellt, auf welchen solche Objekte erbaut wurden und ausserdem wurde auch die Entfernung derselben von der Siedlung Veliko Gradište angegeben.

Eine besondere Aufmerksamkeit wurde jenen Faktoren geschenkt, welche die Entstehung und räumliche weitergestaltung der Wochenendsiedlungen und Kolonien beeinflussten. Deshalb wurde klar auf die Tatsache hingewiesen, dass die erste (und echte) Wochenendsiedlung seitens der gesellschaftlichen Gemeinschaft geplant wurde, während die übrigen fünf Wochenendsiedlungen unrechtmässig gestaltet wurden, bank, hauptsächlich, dem Kauf und Verkauf der privaten Grundstücke und dem individuellen Erachten der „Wochenendler“.

Es wird angegeben, dass durch die Errichtung verschiedenartiger Wochenendobjekte die räumlichen Visuren auf die Dauer geändert werden und es wurde auch die Analyse der infrastrukturellen Ausrüstung sämtlicher Wochenend-Lokalitäten (Wochenendsiedlung „Bagremar“ und Wochenendkolonien „Rudarevo“, „Ram“, „Kalinovac“, „Kalinovčić“ und „Ravanica“) auf dem Gebiet der Kommune Veliko Gradište ausgeführt. Auf Grund dessen nahm der Verfasser die morphotypologische Teilund des gesamten Wochenendbaus vor und gab nähere Bestimmungen vom sozial-geographischen Standpunkt aus.

Durch die Benutzung der Terrainuntersuchungen, bemerkte der Verfasser noch einige Erscheinungen, die mit dem Funktionieren der Objekte für die Erholung und Rekreation verbunden sind. Es wurde besonders hingewiesen auf unerwünschte Folgen des unrechtmässigen Baus von Wochenendobjekten in jenen Räumen, deren Wert ist von einem grösseren gesellschaftlichen Interesse, und darum plädiert man auch nicht nur für ihre Beschützung, sondern auch für ihre planmässige Benutzung.